

mazhatnak. Ha viszont a hasonló, de nem egyforma intézmények elnevezésére kétféle szakterminológia születne a szlovákiai és a magyarországi magyarban, az a magyar nyelv „szétfejlődéséhez” vezethetne. És akkor még nem beszéltünk a Magyarországgal határos többi ország intézményneveiről. A hiányzó szakterminológia következtében a szlovákiai magyarok számára nincs lehetőség magyar nyelvű beadványokkal fordulni a szlovákiai hatóságokhoz. A szerzők egy nyelvi tanácsadó iroda felállítását szorgalmazzák, az iroda munkatársainak lenne a feladata orvosolni ezt a valóban súlyos problémát. Először ki kellene alakítani a megfelelő szakterminológiát, majd gondoskodni kellene arról, hogy az szótár formájában minden érintetthez eljusson.

Fontos kérdés a kontaktusjelenségek vizsgálata is. Minden kisebbségi helyzetben lévő nyelv beszélőire jellemzőek a két nyelvhez és két kultúrához való tartozás miatt kialakuló hangállománybeli, lexikális, illetve grammatikai kölcsönzések. Ezért a határainkon túl élő magyarok beszéde más, mint az egynyelvű magyarországi magyaroké. Az iskolai magyartanítás feladata lenne, hogy a gyerekekkel megértessük: a külföldön élő magyarok beszéde nem rosszabb az anyaországiak beszédénél, hanem más. Ellenkező esetben a gúnyolódástól, kinevetéstől való félelem miatt a szlovákiai, romániai stb. magyarok nem merik az anyanyelvüket használni, és ez előbb-utóbb a határainkon túli magyar nyelv visszaszorulásához vezethet.

Jelentős probléma a két országban az eltérő iskolatípusok elnevezése is, ami szintén fordítási gondokat okoz. A szlovákiai iskolákban nem lehet „egy az egy”-ben átvenni a magyar elnevezéseket, mivel ugyanaz az elnevezés más és más iskolatípust jelöl a két országban; sőt van olyan iskolatípus is, amely csak az egyik országban létezik. A szlovákiai iskolákban a dokumentáció is eltér a magyarországitól, ezért a különböző iratok nevét sem lehet egyszerűen átvenni az anyaországi gyakorlatból.

A szerzők – minden jogi és történelmi körülményt figyelembe véve – arra a követ-

keztetésre jutottak, hogy meg kell alkotni a tudomány és a jog minden területét érintő szlovákiai magyar szakterminológiát, és azt el is kell terjeszteni az érintettek körében. Ez a nyelvtervező munka azonban nagyon nagy körültekintést igényel: figyelembe kell venni a szlovákiai és a magyarországi hagyományokat, valamint a szlovákiai magyar kisebbség szükségleteit. Olyan szakterminológiát kell létrehozni, amely mindenben megfelel a szlovákiai intézményrendszer elnevezéseinek, és amely megakadályozza a magyar nyelv „szétfejlődését”.

Kuthy Erika

Johanna Laakso

Our Otherness. Finno-Ugrian Approaches to Women's Studies, or vice versa [A mi máságunk. Nőkutatás a finn-ugorok között, vagy megfordítva]
LIT Verlag: Wien, 2005. 197 p.

Johanna Laakso könyve a Bécsi Egyetem Finnugor Intézetének új sorozatában kapott helyet második kötetként (*Finno-Ugrian Studies in Austria, Band 2*; a sorozat szerkesztői A. Seidler, J. Laakso). Ahogy a szerző a könyv előszavában kifejti, nem az volt a célja, hogy átfogó kézikönyvet írjon a finnugor nőkutatásról; a könyv inkább az öntudatot erősítő esszé gyűjteménye, amely összefoglalja az eddigi nőkutatások eredményeit és további lehetséges kutatási irányokat jelöl ki a finnugor nyelvészetben. (Laakso tudatosan a *nőkutatás* fogalmat használja a *genderkutatás* helyett, egyrészt a finnországi hagyományokat követve, másrészt szeretné a figyelmet a nőkre irányítani és kissé megváltoztatni a finnugrisztikában a nőekkel kapcsolatban uralkodó nézőpontot – ahogyan szellemesen mondja saját könyvéről: „a *herstory*, which complements the history of Finno-Ugristic studies”). A könyv megírása és megjelenése

két olyan eseményhez kapcsolódik, amelyet Johanna Laakso neve fémjelez: a Bécsben 2002 őszén megszervezett „Gender in Finno-Ugristics” című nemzetközi szimpóziumhoz, illetve a szerző hasonló témakörben meghirdetett előadássorozatához a Bécsi Egyetemen a 2003/04-es tanévben. Laakso elsősorban a finnugor szakos diákok és a genderkutatás iránt érdeklődők táborát célozza meg, hiszen a két különböző területen tevékenykedők tudása kölcsönösen hiányos lehet a másik szakmáról. Nem vár el komoly nyelvészeti előképzettséget olvasóközönségétől: az első két fejezetben megvilágítja, hogy mi is tulajdonképpen a finnugrisztika, illetve a nők milyen szerepet játszottak eddig a finnugrisztikai kutatásokban. Mivel a könyv nyelvezete gördülékeny, élvezetes olvasmány lehet bármely finnugor nyelvet beszélő kutató vagy bárki számára, aki érdeklődik a genderkutatás és/vagy a finnugrisztika iránt. Aki a témában el szeretne mélyülni, a kötet végén található több mint 350 tételes bibliográfia segítségével megteheti. A könnyebb tájékozódást tárgymutató segíti.

A könyv hat fejezetből áll. A finnugrisztikával foglalkozó két bevezető fejezet után a III. fejezet összekapcsolja a két szakterületet: a nőket, illetve a nőkutatásokat mutatja be a finnugor világ keretein belül. Az ismertetés Lappfölddel kezdődik, majd Finnországon, Észtsországon és Magyarországon át az Oroszországban élő finnugor népekhez vezet el az olvasót. A IV. fejezet áttekinti, hogy a két nem hogyan jelenik meg a finnugor népek kultúrájában, szűkebben a mítoszokban és a folklórban. Ezek után a nemzeti szimbólumok és az etnikai sztereotípiák nemi vonatkozásai kerülnek górcső alá.

Szoros értelemben vett nyelvészettel a könyv utolsó és egyben legterjedelmesebb fejezete foglalkozik. Közismert, hogy a finnugor nyelvekben nincs nyelvtani nem (hímnem, nőnem, semleges), de ez a jelenség, amit sokáig a finnugor nyelvek sajátosságának tartottak, mégsem olyan ritka a világ nyelveiben. A kérdés az, hogy vajon vannak-e különbségek

a nyelvtani nemmel rendelkező és a nem nélküli nyelvek beszélőinek világészlelése vagy világfelfogása között. Olvashatunk néhány olyan kutatásról, amely a nyelvi kontaktusokkal foglalkozik, pontosabban azzal, hogy mi történhet, ha kontaktusba kerül egy nyelvtani nemmel rendelkező és egy nyelvtani nem nélküli nyelv. A szerző rámutat a nyelvtani nem hiányából adódó pozitívumokra is: pl. regényeket lehet írni anélkül, hogy az olvasó rájönne, a főszereplő férfi-e vagy nő (ebből azonban az indoeurópai nyelvekre fordítás-kor problémák adódhatnak). A nyelvtervezők munkáját viszont elősegítheti a nyelvtani nem hiánya, mivel a „szexizmusok” nem olyan gyakoriak, mint például az angol nyelvben (pl. *everybody should remember his duty* ̄ *his or her duty*).

A morfológiai nem jelölésére egyes finnugor nyelvekben létezik egy szimmetrikus lehetőség: a névszó elé kithetjük a nemre utaló prefixumot (pl. finn *mies-* ’férfi-’/ *nais-* ’női’). Ugyanakkor többnyire a női nem a „nyelvileg jelölt”, erre szuffixumok szolgálnak, s mivel a nők „jelöltsége” a gyakoribb, a nyelvi eszközökben a két nem között aszimmetria figyelhető meg. Példák nagyobb finnugor nyelvekből: magyar *-né* és *-nő*, finn *-tar* és *-kkO* (és *-skA*), észt *-tar* és *-nna*. Az észt példák a nyelvújítás eredményei, esetükben érvényesülni látszik az a tendencia, hogy mivel már a megalkotásuk is nehézségekbe ütközött, idegenek is maradtak a nyelvben (pl. az észtben a női képzővel létrehozott szavak ragozási típusa egybeesik az idegen szavakéval, továbbá ezek a képzők nem produktívak). A finnben is csökkent a női képzővel képzett foglalkozásnevek száma: 1950-ben 84 ilyen szó volt, 1990-re csak egy maradt fenn közülük. A sport azon ritka szakterületek egyike, amely megőrizte a morfológiai lehetőségek alkalmazását.

A szerző több helyen hangsúlyozza, hogy a nyelvtani nem jelölése idegen a finnugor nyelvekben. A „nem” inkább lexikai kategória, azaz a „társadalmi nem” burkolt jelenség. Léteznek generikus, nemileg nem specifikált

alakok is (pl. magyar *ember, testvér*); a generikus alak használata azonban nem mindig semleges, gyakran elsősorban csak férfiakra vonatkozik: pl. *Hazajött az emberem*. A generikus alak vonatkozhat csak nőkre is, de a jelentése ebben az esetben pejoratív. Ha a nemileg nem specifikált alakokat tekintjük végig, ott is felfigyelhetünk némi aszimmetriára: a) a lexikai hímnemű alak lehet generikus is (pl. vki – akár férfi, akár nő – *ura a helyzetnek*); hasonló funkciót nőnemű alakra viszont a könyv példái között egyet sem találtunk; b) a lexikai nőnemű alakból nehezebb létrehozni a generikus alakot, mint a lexikai hímneműből (pl. finn *maaherra* 'kormányzó' 'föld + úr', amely mind férfi, mind női kormányzót jelölhet; viszont *óvónő* > **óvóférfi*, > **óvó* > *óvóbácsi*).

Feltűnő az is, hogy a férfiakra, illetve nőkre vonatkozó szókincs megoszlása nem szimmetrikus. A szerző a finn nyelvből hoz példát, ahol a közeli rokonságot jelölő szavak között kétszer annyi a nőkre referáló lexéma, mint a férfiakra (*nainen* 'nő', *vaimo* 'feleség', *mies* 'férfi, férj'). Van erre magyar nyelvű példa is: az *úr* szó, amely tekintélyre és hatalomra utal, a nőkre vonatkozóan *asszony, hölgy*, amikor a tekintélyt hangsúlyozzuk, illetve *úrnő*, amikor a hatalom a szemantikai jelző. A nők rokonsági besorolása árnyaltabb, mint a férfiaké. Bár a férfit jelölő különböző lexikai alakok többször fordulnak elő a szövegben, kevesebb információt hordoznak, mivel kevésbé változatosak. A férfit jelölő szavaknak többször lehet negatív jelentésük, a nőkre referáló szókincsben feltűnő, hogy a nők elsősorban csak erkölcsileg lehetnek rosszak. A férfit jelölő szavak azonban lehetnek generikusak is, azaz, míg a lexikális nőnemű szavak a biológiai nemre (szexus) utalnak, a hímnemű szavak a társadalmi nemre.

A könyvben külön alfejezet foglalkozik a női és férfi tulajdonnevekkel. Ez a fejezet először történelmi áttekintést kínál, majd kitér a mai keresztnévadási szokásokra. A fejlődés során szembevetendő, hogy – valószínűleg nemzetközi hatásra – érvényesült az a ten-

dencia (pl. *György* + *-i* = *Györgyi*), amelynek keretében a női neveket kicsinyítő képzővel képezték a férfinamekből, ezáltal a női nevek váltak „megjelölt”-té. Laakso a névviselési szokásokat is szemügyre veszi. A magyarországi adatokhoz Laczkó 1996-os tanulmányát használja fel, amelyben az uralkodó minta az, hogy az asszonynév a férj családnevéhez kapcsolt *-né* képző és a nő házasság előtti nevéből áll össze. Azt gondolhatnánk, hogy ezen a téren az utóbbi időben jelentős változások történtek, Raátz 2003-as adatai viszont nem ezt támasztják alá. (Röviddel Laakso könyvének megjelenése után 2005 őszén Szegeden szervezték meg *A nő helye a magyar nyelvhasználatban* című konferenciát, ahol két előadás is foglalkozott ezzel a kérdéssel: Fercsik Erzsébet „Magyarországi asszonynevek a XXI. század küszöbén”, valamint Raátz Judit „A nők névviselési szokásai Magyarországon és az EU-ban”. A konferenciakötet 2006 őszén jelenik meg.)

A kötet utolsó alfejezete a nem és a nyelvhasználat kapcsolatáról szól. Bármilyen meglepő is, Jespersen régen elavult, 1922-es gondolatait részben még ma is helyeslően idézik a szakirodalomban, a mai népszerű pszichológiai kézikönyvekben még gyakran az áll, hogy a nők és a férfiak két különböző szubkultúra, ezért másként kommunikálnak. Laakso osztja egy finn kollégája, Liisa Tainio véleményét: a nemek közötti különbségek a nyelvhasználatban kevésbé érdekesek, mint az, hogy erről miért beszélnek.

A finnugor nyelvekről a legtöbb embernek valószínűleg az jut eszébe, hogy ezek veszélyeztetett nyelvek, azaz fel kell gyűjteni és archiválni kell, amit lehet. Adatközlőként a férfiakat szokták preferálni. A nőkről mint adatközlőkről két sztereotípia él: a) a nő az anyanyelv és az etno-kulturális jellemzők őrzője, b) a nő opportunist, aki nyelvet és identitást vált a könnyebb megélhetés érdekében. Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy a nyelvmegtartó szereptől vagy az asszimilációra való hajlamtól függően a nő lehet nagyon jó vagy nagyon rossz adatközlő.

A finnugor nyelvek nyelvtanait, szótárait és nyelvkönyveit áttekintve megállapíthatjuk, hogy mennyiség és minőség tekintetében is mindenütt több a férfira, mint a nőre vonatkozó nyelvi utalás. A szerző egy olyan példát idéz, ahol egy német nyelvű észt nyelvtan írója (Hasselblatt 1998) különösen igyekezett figyelmet fordítani a nemi arányokra a német nyelvű szövegben (pl. a semleges észt *arst* helyett előfordul a német *Arzt* mellett az *Ärztin* is). A próbálkozás mégsem járt teljesen sikerrel, az eredmény a nő–férfi arányt tekintve 43:49 lett. A nyelvtankönyvet ennek ellenére olyan kritikával illették, hogy a nőnemű alakokat részesíti előnyben!

A finnugor nyelvkönyveket elemezve szintén találunk néhány érdekességet, így például a magyar nyelvet oktató *Hungarolingua* sorozat a társadalmi nemek szempontjából kizárólag sztereotípiákat közvetít, vagyis a nő többnyire háziaszszony, legfontosabb időtöltése a vásárlás, a férfi pedig a családfenntartó, a magasabb kvalifikációval és pozícióval rendelkező fél.

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy J. Laakso könyvének a nyelvre koncentráló része rámutat arra, hogy a különböző finnugor nyelvekben (elsősorban a nagyobb finnugor nyelvek adatai alapján) aszimmetriák találhatók a lexikális morfológiában, a lexikában, a szógyakoriságban és a nyelvhasználatban. A szerző bemutatja azokat a területeket is, ahol a finnugrisztikai kutatások és a nőkutatások együttes alkalmazása új eredményeket hozhat: a) szolgálhatná a feminista politikai nézeteket; b) erősítené a tudatos nyelvhasználatot a diszkrimináció és az elnyomás elkerülése terén; c) támogatná a nemileg korrekt szabályozásokat a nyelvertervezésben, a névadási törvények megalakításában; d) elősegítené a kisebb finnugor nyelvek beszélőinek emancipációját.

A zárszó felhívja a figyelmet arra, hogy úgy tűnhet: a könyv általánosításokat kínál az olvasó számára, pedig a célja éppen ennek az ellenkezője: fel akarja hívni a figyelmet az alaptalan általánosításokra.

Johanna Laakso új nézőpontból mutatja be finnugrisztikát. A finnugrisztikával foglalkozó szakembereket és a genderkutatókat alapkönyvvel ajándékozta meg, bár szándéka szerint nem kézikönyv megírása volt a célja. Ez az óvatosság érthető is, hiszen egy új terület feltérképezésében elsőnek lenni nem könnyű dolog.

IRODALOM

- Laczkó Krisztina (1996). A mai asszonynévhasználat Budapestén. (Egy kutatás körvonalai.) In: *Magyar Nyelvőr*, vol. 120, pp. 161–7.
- Hasselblatt, Cornelius (1998). Die Frau im estnischen Lexikon. In: Grünthal, Riho és Johanna, Laakso (szerk.): *Oekeeta asijoo. Commentationes Fenno-Ugricae in honorem Seppo Suhonen sexagenarii 16.V.1998. = Mémoires de la Société Finno-Ougrienne*, vol. 228, pp. 147–55 (Helsinki: Finno-Ugrian Society).

Marju Ilves

George L. Nagy

Thesaurus of English Idioms
[Angol idiómák tezaurusza]
 Tinta Könyvkiadó:
 Budapest, 2006. xvi+1249 p.

A kötet címében a *tezausz* minősítés a szó *kincsesztár* értelmében helytálló: gazdag nyelvi anyagot kapunk kézbe (bár a kincsek nem jelentéktelen hányada másolat...). A *tezausz* itt közelebbről „szinonimatár”-at jelent, vagyis minden idióma alatt szinonimák sorát találjuk, rendszerint stilisztikai minősítéssel. Anyanyelvűek számára bizonyára Eldorádó; ám itt és most a hazai közönség igényeit érdemes szem előtt tartanunk.

Ha érezzük, hogy egy angol szöveg ismeretlen fordulata nem szó szerint értendő, a kétnyelvű és egynyelvű szótárak mellett ehhez a forráshoz is fordulhatunk, bár nyilvánvalóan nem ez a fő funkciója, és néhány